

e-mentor

DWUMIESIĘCZNIK SZKOŁY GŁÓWNEJ HANDLOWEJ W WARSZAWIE
WSPÓŁWYDAWCA: FUNDACJA PROMOCJI I AKREDYTACJ KIERUNKÓW EKONOMICZNYCH

2015, nr 2 (59)

J. Fazlagić, *Specyfika fińskiego systemu edukacji na tle Polski*, „e-mentor” 2015, nr 2(59), s. 4–15,
<http://dx.doi.org/10.15219/em59.1164>.

Specyfika fińskiego systemu edukacji na tle Polski

Jan Fazlagić

System edukacji w Finlandii jest przedmiotem podziwu na całym świecie – nie tylko w Europie, jednak przyczyny sukcesów fińskich szkół nie są powszechnie znane. W niniejszym opracowaniu dokonano syntezy wyników wielu opracowań opisujących osiągnięcia i przyczyny sukcesów fińskich uczniów. Tam, gdzie były dostępne dane porównawcze dotyczące sytuacji w Polsce, zaprezentowano zestawienie wybranych przez autora komponentów dotyczących systemów edukacji w obu krajach. Artykuł ten nie może być jednak traktowany jako kompleksowa i wyczerpująca analiza porównawcza systemów edukacji obu krajów. Waga zagadnienia, a także jego złożoność wymagałyby bowiem znacznie bardziej obszernego opracowania. Tym niemniej autor zdecydował się na podjęcie tematu w formie artykułu naukowego, wychodząc z założenia, że przedstawione w nim tezy, opinie i fakty mogą stanowić asumpt do powstania kolejnych opracowań. W tekście przedstawiono mało znane w polskojęzycznej literaturze fakty dotyczące sytuacji fińskich uczniów, np. kwestie związane ze specyfiką języków ugrofińskich, która zdaniem niektórych autorów może dawać pewną przewagę uczniom z Finlandii nad uczniami z innych krajów. Opracowanie zawiera także wątki dotyczące kontekstu prowadzenia badań PISA na świecie. Analiza prowadzi do interesujących wniosków, które mogą stanowić inspirację do usprawniania polskiej polityki oświatowej, a także do doskonalenia strategii rozwoju oświaty na poziomie województw i powiatów.

W tekście pominięto analizę porównawczą przepisów prawnych w Polsce i w Finlandii, ponieważ:

1. W porównaniach międzynarodowych ten obszar nie jest zbyt powszechnie analizowany. W polskim systemie edukacji przez ostatnich 25 lat wykształciła się kultura reformowania opartego na nieustannym zmienianiu prawa oświatowego, co spowodowało jego przeformalizowanie, a także ubezwłasnowolniło w wielu obszarach

liderów w polskiej oświacie. Prawo oświatowe w innych krajach nie jest tak ważnym czynnikiem sprawczym jak w Polsce (nie oznacza to, że w Finlandii panuje „bezprawie”) – po prostu system prawny jest bliższy kulturze i etosowi nauczyciela niż w Polsce¹.

2. Brakuje w j. angielskim i polskim kompleksowych opracowań referujących fińskie prawo oświatowe.

System edukacji Finlandii od lat jest uznawany za najbardziej efektywny na świecie. Fińscy uczniowie zajmują najwyższe miejsca w rankingach międzynarodowych, przede wszystkim w słynnych badaniach PISA². Historia sukcesu Finlandii nie jest jednak wbrew pozorom długa. Kraj ten wszedł na drogę szybkiego rozwoju gospodarczego i społecznego dopiero w latach 60. XX wieku. Zanim to nastąpiło, fiński system edukacji niczym szczególnym się nie wyróżniał. Co więcej, decydenci i reformatorzy oświaty w Finlandii wcale nie postawili sobie za nadrzędny cel ulokowania swojego kraju na szczycie światowych rankingów. Sukces w badaniach międzynarodowych był dla Finów wielkim zaskoczeniem.

Uczenie się od najlepszych jest powszechnie praktykowaną strategią doskonalenia. Fiński system edukacji jest obiektem podziwu decydentów z całego świata. Kraj ten od kilku dziesięcioleci znajduje się na szczytach międzynarodowych rankingów innowacyjności. Wiele projektów dotyczących transferu wiedzy ma na celu przenoszenie rozwiązań i dobrych praktyk z Finlandii. Jednak w zarządzaniu wiedzą równie ważne jak jej transfer jest eliminowanie rozwiązań niepraktycznych i nieefektywnych. Tymczasem wydaje się, że świat, w tym także Polska, zbyt mało uwagi poświęca temu, czego w Finlandii się nie robi. Fiński system edukacji jest szczególnie „niedoinwestowany”, jeśli chodzi o sformalizowanie pracy nauczyciela.

¹ Tematem na osobne opracowanie jest wyjaśnienie tego zjawiska: czy polscy nauczyciele tak bardzo oddalili się od etosu nauczyciela zawartego w polskim prawie czy też na odwrót – polskie prawo oświatowe stało się obecnie oddalonym od etosu gorsetem krepującym inwencję nauczyciela?

² Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów (Programme for International Student Assessment) – międzynarodowe badanie koordynowane przez organizację OECD z siedzibą w Paryżu. Celem badań PISA jest dostarczenie obiektywnych wyników porównawczych dotyczących umiejętności uczniów, którzy ukończyli 15. rok życia. Celem badań jest dostarczenie decydom podstaw do zmian i korekt w polityce edukacyjnej poszczególnych państw.

W polskim systemie oświaty istnieją tysiące stanowisk pracy (a opłacanie ich jest swego rodzaju „inwestycją”), których celem jest „produkowanie” informacji na temat funkcjonowania oświaty, a kolejne setki osób zajmują się ich przetwarzaniem. W Finlandii system jest znacznie tańszy, ponieważ opiera się na większym zaufaniu. Władze ufają nauczycielom, że uczą dobrze i rzetelnie, w związku z tym nie są zmuszone do „inwestowania” w systemy kontroli pracy nauczycieli i szkół. Fińskie społeczeństwo, a więc także nauczyciele, jest po prostu znacznie lepiej zorganizowane (a to obniża koszty koordynacji) i nastawione na przyszłość (orientacja przyszłościowa w kulturze narodowej).

Globalny kontekst oceny polskiego i fińskiego systemu edukacji³

Gospodarka Finlandii jest skazana na eksport. Nieliczna populacja kraju oraz brak dużych aglomeracji miejskich (które są także dużymi rynkami zbytu na usługi i produkty intensywnie wykorzystujące wiedzę) sprawiają, że popyt wewnętrzny w tym kraju jest niewielki. Aby się rozwijać, przedsiębiorstwa muszą zatem eksportować. Abstrahując od spektakularnej porażki rynkowej marki Nokia w ostatnich latach, warto jednak nadal mieć w pamięci sukces tej firmy w latach 90. XX wieku. Rozwój telefonii komórkowej w Finlandii był spowodowany dużymi odległościami oraz małą gęstością zaludnienia, które czyniły budowę naziemnych linii telefonicznych nieopłacalną. Finowie doskonale wykorzystali technologię stworzoną na potrzeby wewnętrzne w celu jej sprzedaży za granicę.

Kontekst kulturowy i historyczny w przypadku Finlandii jest bardzo specyficzny. Kraj ten był przez około 300 lat pod okupacją szwedzką. Potem Szwedów zastąpili okupanci rosyjscy. Finowie są społeczeństwem zdecydowanie protestanckim, co pociąga za sobą daleko idące implikacje, jeśli chodzi o szacunek do słowa pisanego (znaczenie indywidualnego studiowania Biblii wśród protestantów jest dużo większe niż wśród katolików ze wszystkimi tego pozytywnymi implikacjami dla alfabetyzmu społeczeństwa) oraz kultu pracy (która w ideologii protestanckiej stanowiła⁴ sposób na osiągnięcie zbawienia). Finowie niezwykle skutecznie bronili się przed inwazją Armii Czerwonej w 1939

roku (tzw. wojna zimowa). Gdy odzyskali utracone tereny po wypowiedzeniu wojny Rosji sowieckiej, nie zgodzili się na dalszy postęp swojej armii w głąb terytorium ZSRR, co jest dowodem na ich niebywały pragmatyzm. Po wojnie żyli w doskonałych jak na kraj podbity przez Stalina relacjach z ZSRR. Historia Finlandii pod wieloma względami przypomina historię Polski, jeśli chodzi o wybory, przed jakimi stały oba kraje, a różni się od niej w kontekście decyzji, jakie zostały podjęte.

W poszukiwaniu przyczyn sukcesu Finlandii

Finlandia ma bardzo innowacyjną, proeksportową gospodarkę. Innowacje w tym kraju nie ograniczają się jednak wyłącznie do sfery technologii. Finowie z równą skutecznością co wyroby przemysłowe udoskonalają systemy społeczne, w tym system edukacji. Niedawno ogłoszono fińskie plany zlikwidowania nauczania tematycznego w szkołach, co ma być odzwierciedleniem idei zaproponowanej w 1938 roku przez amerykańskiego filozofa Johna Deweya, który postulował odejście od systemu klasowo-lekcyjnego w edukacji. W ramach planowanej zmiany w Finlandii zamiast lekcji matematyki, historii i geografii uczniowie będą przerabiali takie tematy, jak Unia Europejska, i w trakcie nauki poznają język, matematykę, geografie i historię⁵. Po wprowadzeniu reformy w szkołach będą w ciągu roku szkolnego dwa okresy, w trakcie których uczniowie będą uczeni w systemie interdyscyplinarnym dotyczącym poszczególnych zjawisk. Każdy okres będzie trwał kilka tygodni. Wprowadzane zmiany są reakcją na relatywne pogorszenie się wyników uzyskiwanych przez młodych Finów w testach PISA. W 2003 roku fińscy uczniowie plasowali się na drugim miejscu w punktacji spośród 65 krajów objętych programem PISA, natomiast w 2012 roku znaleźli się na liście znacznie niżej – na 12. pozycji. Finowie kładą obecnie duży nacisk na edukację multidyscyplinarną, wykorzystując jedną ze swoich przewag nad systemami edukacji w innych krajach, w tym w Polsce, jaką jest posiadanie dużej liczby bardzo dobrze wyselekcjonowanych pod względem kompetencji akademickich nauczycieli. Na przykład lekcja języka angielskiego jest prowadzona z wykorzystaniem mapy Europy.

³ Przez system edukacji rozumiany będzie zbiór współzależnych elementów, na który składają się ludzie, procesy i instytucje, działające na rzecz kształcenia, doksztalcania, adaptacji społecznej i resocjalizacji. Jego elementami są zatem: instytucje edukacyjne, przepisy prawne, metodyka nauczania i uczenia się, procesy dydaktyczne, nauczyciele, uczniowie, studenci. Ramy prawne tak rozumianego systemu edukacyjnego tworzą w Polsce ustawa o systemie oświaty i ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym.

⁴ Już nie stanowi, bo tradycyjnie najbardziej protestanckie kraje, takie jak Holandia, Dania czy północne Niemcy, ulegają procesowi szybkiej laicyzacji, któremu towarzyszy także odwrót od takich wartości, jak kult pracy (*vide*: wartości pokolenia Y), oszczędność (według Z. Baumaną społeczeństwa zachodnie kiedyś były społeczeństwami książeczek oszczędnościowych, a dziś stały się społeczeństwami kart kredytowych).

⁵ L. Bershidsky, *Finland schools: Subjects scrapped and replaced with 'topics' as country reforms its education system*, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/finland-schools-subjects-are-out-and-topics-are-in-as-country-reforms-its-education-system-10123911.html>, [05.04.2015]. Polski system oświaty eksponuje znaczenie zajęć pozalekcyjnych, które są traktowane jako równie ważny element edukacji, o czym świadczą zapisy rozporządzenia MEN w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w różnych typach szkół, a także załącznika do rozporządzenia MEN w sprawie nadzoru pedagogicznego.

Uczniowie mają przyporządkować poszczególne opisy pogody w języku angielskim różnym krajom uwidocznionym na mapie⁶.

Uwagę badaczy zainteresowanych wyjaśnieniem sukcesów uczniów z Finlandii przyciągnęły także kwestie językowe związane ze specyfiką języka fińskiego. Język ten, podobnie jak język estoński, należy do grupy bardzo rzadkich w Europie języków ugrofińskich. Asumptem do przyjrzenia się temu aspektowi były zaskakująco dobre wyniki uzyskane właśnie przez uczniów z Estonii w 2006 roku. Estonia, jak wiadomo, jest krajem byłego bloku wschodniego i należało się raczej spodziewać wyników podobnych do litewskich czy polskich. Tymczasem Estończycy już w pierwszym badaniu PISA (2006 r.) wypadli bardzo dobrze, zajmując piąte miejsce na liście. Potem kwestia wpływu specyfiki danego języka na efekty nauczania stała się obiektem bardziej pogłębionych badań – niektóre wyniki przedstawiono poniżej⁷.

Jak już wspomniano, fiński system edukacji jest znany na całym świecie z ponadprzeciętnych wyników uzyskiwanych przez uczniów. Jego wysoką efektywność przypisuje się następującym czynnikom:

- szkoły oferują wsparcie słabszym uczniom,
- każda szkoła zatrudnia pracownika socjalnego,
- uczniowie rzadko kiedy tracą lekcję z powodu choroby nauczyciela – szkoła zazwyczaj zapewnia zastępstwo,
- nauczyciele fińscy bardzo rzadko strajkują,
- obowiązuje bardzo rygorystyczny system nauki języka ojczystego według sekwencji: najpierw nauka liter, potem sylab, a następnie słów i zdań – np. na pewnym wczesnym etapie nauki wszystkie słowa są zapisywane tylko przy pomocy sylab, nie stosuje się eksperymentalnych metod polegających na rozpoczynaniu nauki czytania od całych słów lub zdań;
- szkoły fińskie mają znacznie więcej autonomii niż w wielu innych krajach – dyrektor posiada pełną autonomię, jeśli chodzi o możliwość zwolnienia nauczyciela, który nie spełnia jego oczekiwań,
- status nauczyciela w społeczeństwie jest znacznie wyższy niż w wielu innych krajach,
- różnice w podstawie programowej na poszczególnych etapach systemu edukacji są znacznie mniejsze, a co za tym idzie – przejście na wyższy stopień edukacji jest dla ucznia mniej stresujące,
- uczniowie mają do dyspozycji bezpłatną stółkę.

Komplementarna wobec powyższej jest następująca lista czynników dających przewagę systemowi edukacji (z perspektywy Stanów Zjednoczonych, która jednak jest w tym konkretnym przypadku podobna do perspektywy polskiej) w Finlandii nad innymi krajami⁸:

- Finlandia nie stosuje standaryzowanych testów oceniających postępy w nauce,
- szkoły mają zapewnioną autonomię w tworzeniu programów nauczania,
- uczniowie do ósmej klasy mogą nie otrzymywać żadnych stopni,
- wszyscy nauczyciele legitymują się stopniem magistra,
- nie obowiązuje stygmatyzacja „złych nauczycieli” – nauczyciele słabsi są otaczani wsparciem i zapewnia się im szkolenia,
- istnieje kultura współpracy między szkołami – nie ma z tego powodu szkół „dobrych” i „słabych”,
- w Finlandii nie ma szkół prywatnych,
- większą wagę przywiązuje się do równości niż do doskonałości,
- dzieci są uczone samodzielności, np. samodzielnie docierają do szkoły,
- w fińskich szkołach uczniom nie zadaje się prac domowych, ponieważ zakłada się, że szkoła powinna nauczyć wszystkiego w czasie zajęć,
- szkoły nie kładą dużego nacisku na wychowanie fizyczne – nie ma zespołów szkolnych (które uczą rywalizacji); wśród szkół w Unii Europejskiej fińskie ośrodki zajmują jedno z ostatnich miejsc, przeznaczając najmniej czasu na wychowanie fizyczne,
- nauka w szkole w Finlandii zaczyna się w wieku 7 lat,
- nauczyciele spędzają tylko cztery godziny dziennie, ucząc w klasie, ponadto w każdym tygodniu przeznaczają dwie godziny na rozwój zawodowy.

Poza tym warto zwrócić uwagę na czynniki leżące poza systemem edukacji, którym także przypisuje się wpływ na sukces fińskich uczniów:

- społeczeństwo fińskie jest znacznie bardziej egalitarne i homogeniczne niż w wielu innych krajach – w Finlandii odsetek cudzoziemców wynosi 3,6 proc. (lecz w Polsce jest on jeszcze niższy: około 0,1 proc.),
- język fiński charakteryzują bardzo proste zasady ortografii, proste są także zasady tworzenia słów⁹,
- programy zagraniczne emitowane w fińskiej telewizji posiadają napisy – nie stosuje się dubbingu, co ułatwia uczenie się języków obcych.

⁶ Tamże.

⁷ Na podstawie: T. Nuoret, *Why does Finnish give better PISA results? (2013 version)*, <http://finnish-and-pisa.blogspot.com/>, [05.04.2015].

⁸ Na podstawie: Parenting Magazine's Mom Congress 2012 and Finnish Education, <https://coopcatalyst.wordpress.com/2012/05/05/parenting-magazines-mom-congress-2012-and-finnish-education/>, [11.04.2015].

⁹ Można to zilustrować na przykładzie rzeczownika książka: *kirja: kirjailija* – pisarz, *kirjaimisto* – alfabet, *kirjain* – list, *kirjallisuus* – literatura, *kirjasto* – biblioteka, *kirjoittaa* – pisać, *kirjoittaminen* – pisanie.

Spoglądając na powyższe czynniki, można sobie wyobrazić, jak karkołomnym zadaniem jest „skopiowanie” dobrych rozwiązań i przeniesienie ich na grunt innego systemu edukacji, np. polskiego. Wiele z wyżej wymienionych czynników w istocie może być jedynie artefaktami, za którymi stoją zmienne ukryte, o których badacze niewiele wiedzą. Z pewnością bezpłatne stołówki szkolne to jedynie emanacja znacznie głębiej zakorzenionej cechy, a mianowicie kultury egalitaryzmu.

Oprócz spektakularnego sukcesu Estonii w testach PISA w 2006 r. innym przyczynkiem do dyskusji na temat wpływu języka z grupy ugrofińskich na wyniki nauczania jest porównanie sytuacji Finów mieszkających w Finlandii, lecz posługujących się językiem szwedzkim. Szwedzkojęzyczna mniejszość w Finlandii (5,36 proc. populacji) tradycyjnie cieszyła się przywilejami w tym kraju. Szwedzkojęzyczne rodziny posiadają wyższy status materialny i społeczny. Jednak szwedzkojęzyczni uczniowie w Finlandii pomimo swojego lepszego statusu społecznego uzyskują gorsze wyniki w testach PISA niż ich fińskojęzyczni koledzy i koleżanki.

Wyniki polskich uczniów w testach PISA 2012

W 2012 roku polscy gimnazjaliści uplasowali się w badaniach PISA w światowej czołówce, nieznacznie tylko wyprzedzeni m.in. przez uczniów fińskich. Przywołany wynik Polaków, znacząco lepszy niż wyniki z lat poprzednich, jest ważnym zdarzeniem. Wyjaśnieniem tego sukcesu, odnotowanego także w mediach zagranicznych, są zachodzące od co najmniej sześciu lat zmiany w polskim systemie w obszarze kształtowania procesu edukacyjnego oraz wymagań stawianych nauczycielom (np. koncepcja oceniania kształtującego, planowanie procesu w odniesieniu do koncepcji inteligencji wielorakich, wymóg odnoszenia się w planowaniu pracy dydaktycznej do publikowanych wyników badań pedagogicznych, psychologicznych). Świadectwem tych zmian jest m.in. chociażby załącznik do rozporządzenia MEN z dnia 7 października 2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego, w którym zamieszczono wymagania stawiane szkołom i nauczycielom, a które pozostają punktem odniesienia zewnętrznych badań ewaluacyjnych prowadzonych w placówkach oświatowych. Zarówno przywołane rozporządzenie, jak i wiele innych są niewątpliwie dokumentami, które pokazują kształt systemu edukacyjnego w naszym kraju. Przedmiotem badania PISA nadzorowanego przez OECD są umiejętności uczniów uporządkowane w trzech następujących dziedzinach: czytanie i rozumowanie w naukach humanistycznych (*reading literacy*), matematyka (*mathematical literacy*) oraz rozumowanie w naukach przyrodniczych (*scientific literacy*).

Jak zauważa M. Soczyńska, entuzjastyczna interpretacja wyników opublikowanych w raporcie PISA spotkała się z rzeczową krytyką i chłodną rezerwą środowisk znających realia polskiej oświaty i wyniki innych badań kompetencji uczniów. Najmocniej przemawia argument, że polscy gimnazjaliści wypadli słabo w zadaniach związanych z programem nauki w szkole, natomiast okazali się dobrze wytrenowani w rozwiązywaniu testów niewymagających wiedzy przedmiotowej – doskonale poradzili sobie z rozwiązaniem problemów wymagających wiedzy spoza programu nauczania¹⁰.

Wyniki uczniów w badaniach PISA wyglądają następująco, jeśli chodzi o wszystkie badane kompetencje¹¹:

- matematyka: Holandia (poz. 10/523 pkt), Estonia (11/521), Finlandia (12/519), Polska (14/518), Belgia (15/515), Niemcy (16/514). Maksymalny wynik: Szanghaj/ Chiny (poz. 1/613 pkt);
- czytanie ze zrozumieniem: Finlandia (poz. 6/524 pkt), Polska (7/518), Estonia (8/516), Holandia (9/511), Belgia (10/509), Niemcy (11/508). Maksymalny wynik: Szanghaj/ Chiny (poz. 1/570 pkt);
- nauki przyrodnicze: Finlandia (poz. 5/545 pkt), Estonia (6/541), Polska (8/526), Niemcy (11/524), Holandia (13/522), Belgia (16/505). Maksymalny wynik: Szanghaj/ Chiny (poz. 1/580 pkt).

Spoglądając na wyżej wymienione wyniki, możemy jako Polacy czuć się usatysfakcjonowani. Ciemną stroną polskiego systemu edukacji są jednak rezultaty dotyczące subiektywnych odczuć uczniów. W badaniach PISA określono także „poziom szczęścia” uczniów. Na 65 sklasyfikowanych krajów Polska zamyka (za Rosją, 58 miejsce) szóstą dziesiątkę. Polscy uczniowie tylko w ok. 64 proc. ocenili pozytywnie:

- relacje z nauczycielami,
- relacje z innymi uczniami,
- znaczenie kompetencji wyniesionych ze szkoły w dorosłym życiu,
- korzyści wynikające z wysiłku szkolnego.

Porównanie niektórych elementów systemów edukacji w Polsce i Finlandii

Porównania systemów edukacji w obu krajach można dokonywać, uwzględniając zarówno nakłady, jak i wyniki. Badania PISA są doskonałym i wiarygodnym źródłem informacji służących porównaniom w obszarze wyników. Natomiast porównania w obszarze nakładów wymagają zastosowania szerszego zakresu mierników. Do nakładów zaliczamy zarówno płace nauczycieli, jak i wydatki nieosobowe. Sama organizacja systemu (struktura) charakteryzuje obszar nakładów. Porównywanie nakładów i wyników w oświacie jest tym trudniejsze, im bardziej szczegółowych

¹⁰ M. Soczyńska, *Przemilczane wyniki badań PISA: Polscy uczniowie mniej szczęśliwi od rówieśników w innych krajach*, <http://tnszp.pl/index.php/aktualnosc-27/1015-mirosława-soczyńska-przemilczane-wyniki-badan-pisa-polscy-uczniowie-mniej-szczęśliwi-od-rówieśników-w-innych-krajach>, [05.04.2015].

¹¹ *Snapshot of student performance in mathematics, reading and science*, <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results.htm>, [11.04.2015].

Tabela 1. Wydatki na edukację jako odsetek PKB – szkoły prywatne i publiczne, dane za rok 2009

	Publiczne i prywatne wydatki na instytucje edukacyjne jako procent PKB				Dystrybucja wydatków	
	Łącznie	Podstawowe	Średnie	Wyższe	Publiczne	Prywatne
Polska	5,8	1,6	2	1,5	86,7	13,3
Finlandia	6,5	1,4	2,8	1,9	97,6	2,4

Źródło: E. Vera-Toscano, *Public financing of education in EU countries: A cross-country systematic analysis*, Joint Research Centre Institute for the Protection and Security of the Citizen (IPSC), 2013, <https://ec.europa.eu/jrc/sites/default/files/lbna26223enn.pdf>, [19.04.2015].

wskaźników używamy. W tabeli 1 przedstawiono porównanie systemów edukacji Polski i Finlandii, a w szczególności publicznych i prywatnych wydatków na instytucje edukacyjne jako procent PKB. Kryteria porównawcze dotyczą dostępnych danych statystycznych dla obu krajów. Lista kryteriów mogłaby być rozszerzona, lecz brakuje ku temu wiarygodnych danych empirycznych. Dobór kryteriów był celowy i związany z pewnymi mitami pokutującymi w środowisku polskich nauczycieli, z których najważniejszy dotyczy (rzekomego) „niedoinwestowania polskiej oświaty”. Inny mit powszechny w ogólnospołecznym dyskursie na temat edukacji można sformułować następująco: „wykorzystanie technologii ICT jest czynnikiem sukcesu w edukacji”.

System finansowania oświaty jest w Finlandii znacznie prostszy niż w Polsce¹². Tłumaczyć to można zarówno czynnikami kulturowymi (większy kapitał społeczny w Finlandii, większe zdolności do samoorganizacji), jak i organizacyjnymi (większa liczba szkół i uczniów w Polsce, duże rozproszenie geograficzne szkół). Wydatki budżetu państwa¹³ różnią się w obszarze szkolnictwa podstawowego i średniego (patrz tabela 2). Wydatki publiczne na edukację (jako odsetek ogółu wydatków publicznych)¹⁴ przedstawiają się następująco:

- średnia UE: 10,85 proc.,
- Polska: 11,38 proc.,
- Finlandia: 12,27 procent.

Tabela 2. Wydatki na edukację w Polsce i Finlandii

	Publiczne i prywatne wydatki budżetu państwa na edukację w rozbiu na poziomy		
	Podstawowe	Średnie	Wyższe
Polska	38,0	32,0	30,0
Finlandia	21,3	47,5	31,1

Źródło: E. Vera-Toscano, dz.cyt.

Spoglądając na wydatki na edukację w przeliczeniu na ucznia¹⁵ w obu analizowanych systemach edukacji, można zauważyć, że:

- 1) wydatki na ucznia w szkołach podstawowych (ISCED 1) w Polsce stanowią około 120 proc. średniej unijnej (w relacji do PKB w danym kraju), natomiast w Finlandii około 90 proc.,
- 2) wydatki na ucznia w szkołach średnich (ISCED 2–4) w Polsce stanowiły w 2010 r. około 100 proc. średniej unijnej (w relacji do PKB w danym kraju), a w Finlandii około 95 procent.

Widać więc wyraźnie, że fiński sukces edukacyjny powinien raczej być wyjaśniany jakością funkcjonowania systemu kształcenia niż wielkością nakładów.

W tabeli 3 przedstawiono porównanie systemów edukacji obu krajów z uwzględnieniem wybranych kryteriów¹⁶.

Warto zauważyć, że w żadnej kategorii związanej z nasyceniem szkół technologiami informatycznymi

¹² Na podstawie: *Financing Schools in Europe: Mechanisms, Methods and Criteria in Public Funding*, Eurydice Report, 2014, s. 75 oraz 83, http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/170EN.pdf, [19.04.2015].

¹³ Na podstawie: E. Vera-Toscano, *Public financing of education in EU countries: A cross-country systematic analysis*, Joint Research Centre Institute for the Protection and Security of the Citizen (IPSC), 2013, <https://ec.europa.eu/jrc/sites/default/files/lbna26223enn.pdf>, [19.04.2015].

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Dobór kryteriów pomiaru, szczególnie kryteriów pomiaru systemów społecznych (a nie fizycznych), zawsze jest nacechowany subiektywnością wynikającą z obranej perspektywy i wyznaczanych wartości. Reformy systemów oświaty w ostatnich 10–15 latach sprawiły, że edukacja stała się znacznie bardziej sparametryzowana. Jednak każdy pomiar, nawet z wykorzystaniem zaawansowanych metod statystycznych, jest obciążony błędem spowodowanym perspektywą badacza. Prezentowane tutaj kryteria porównawcze są więc z definicji nacechowane subiektywnością wynikającą z dostępności danych, porównywalności danych, spodziewanej istotności porównywanych danych dla opisywanego zjawiska. Interpretacja danych jest także kolejnym wyzwaniem, np. przy pomiarze satysfakcji studentów z zajęć „klarowność systemu oceniania” może być uznana za kryterium pozytywne (student wie, czego ma się nauczyć na egzamin i podchodzi do niego z niskim poziomem niepewności co do oczekiwanych pytań egzaminacyjnych – ale czy to dobrze?), jak i negatywne (brak klarowności zmusza studenta do opanowania całego materiału – ale czy to źle?). Osobnym problemem w doborze wskaźników jest problem korelacji. Pomimo że tabela 3 zawiera dużą liczbę informacji na temat obu systemów, pogrupowanych w pewną strukturę, nadal nie mamy pewności, czy takie a nie inne zjawiska w systemach edukacji obu krajów są odpowiedzialne za takie ich wyniki: mogą istnieć zmienne ukryte i zapewne istnieją.

Specyfika fińskiego systemu edukacji na tle Polski

Finlandia nie przoduje¹⁷. Na przykład uczniowie korzystają z tablic interaktywnych znacznie rzadziej niż ma to miejsce średnio w UE. Podobnie wygląda sprawa z korzystaniem z własnych laptopów. Także nauczyciele fińscy nie przodują w takich kategoriach, jak np. pewność swoich umiejętności w posługiwaniu się nowymi mediami. Co ciekawe liderami w Europie,

jeśli chodzi o pewność siebie pod tym względem (*confidence in social media skills*), są uczniowie z Polski. Jeśli więc szukać korelacji pomiędzy tym, co się dzieje w szkołach fińskich, a ich sukcesami edukacyjnymi, to nie znajdziemy jej w obszarze nasycenia technologiami ani też kompetencjami ICT.

Tabela 3. Porównanie niektórych elementów systemów edukacji w Polsce i Finlandii

Kryteria porównawcze	Polska	Finlandia
Motywy wyboru zawodu nauczyciela	Według Instytutu Badań Edukacyjnych ¹⁸ 60 proc. badanych nauczycieli wskazuje jako powód wyboru swojego zawodu chęć pracy z młodzieżą; 18 proc. badanych wskazało, że chęć wpływu na kształtowanie przyszłych pokoleń miała dla nich decydujące znaczenie, a 33 proc., że „duże znaczenie”. Dla 75 proc. badanych zarobki nauczycieli w Polsce nie miały znaczenia.	Zawód nauczyciela cieszy się wysokim prestiżem i z tego powodu jest często „zawodem marzeń” dla wielu młodych Finów. Elitarność zawodu opisana poniżej jest głównym motywem wyboru tej profesji. To jeden z najbardziej pożądaných zawodów wśród młodych Finów szukających możliwości zatrudnienia. W Finlandii bardzo trudno jest znaleźć zatrudnienie jako nauczyciel, ponieważ proces rekrutacji jest rygorystyczny i tylko najlepsi spełniają wyznaczone kryteria. Każdej wiosny tysiące maturzystów składa podania o przyjęcie na studia na wydziałach edukacji na 8 fińskich uniwersytetach. Muszą oni osiągnąć wysokie wyniki na trudnym egzaminie maturalnym i posiadać zdolności interpersonalne. Mniej więcej jeden na dziesięć kandydatów zostaje przyjęty. Proces selekcji składa się z czterech etapów: <ul style="list-style-type: none"> • konkursu matur, • egzaminu pisemnego na bazie podręczników z zakresu pedagogiki, • udziału kandydatów w inscenizowanych zajęciach, w czasie których są oni poddawani obserwacji pod kątem ich zachowań w sytuacjach oddających realia pracy nauczyciela, • rozmów kwalifikacyjnych, podczas których najlepsi kandydaci są pytani, dlaczego chcą zostać nauczycielami. Po wyselekcjonowaniu kandydatów biorą oni udział w opłacanym przez państwo programie studiów wyższych.
Status nauczyciela w społeczeństwie	Status niższy niż w Finlandii, różny ze względu na lokalizację szkoły, w której nauczyciel jest zatrudniony.	Bardzo wysoki, porównywalny ze statusem lekarza. To nauczycielom przypisuje się sukces edukacyjny Finlandii. W latach 60. XX wieku wyniki Finlandii były bardzo niskie, plasowały się na poziomie Peru i Malezji. Kilka dekad temu Finlandia pozostawała daleko w tyle za innymi krajami skandynawskimi.
Treść programów nauczania dla nauczycieli	Mało wymagające kryteria naboru na studia nauczycielskie, zdecentralizowany system nauczania, niskie wymagania wobec studentów. W Polsce szkoły kształcące nauczycieli nie potrafią uczuć refleksji nad działaniem w praktyce – to znaczy, że kształcenie praktyczne i teoretyczne	Duży nacisk kładzie się na zrównoważenie kompetencji osobowościowych i merytorycznych. Szczególnie istotne jest na budowanie umiejętności myślenia pedagogicznego, aby nauczyciel potrafił zarządzać procesem uczenia zgodnie z aktualnym stanem wiedzy pedagogicznej. Studia dotyczą trzech głównych obszarów:

¹⁷ Zob. *Survey of Schools: ICT in Education. Country Profile: Finland*, European Schoolnet/University of Liege, 2012, <https://ec.europa.eu/digital-agenda/sites/digital-agenda/files/Finland%20country%20profile.pdf>, [19.04.2015].

¹⁸ *Liczę się nauczyciele. Raport o stanie edukacji*, IBE, Warszawa 2014, s. 77.

Kryteria porównawcze	Polska	Finlandia
	<p>są od siebie oddzielone. Nauczyciel nie jest uczony, jak łączyć wiedzę teoretyczną z praktyczną. Utrwała się przekonanie, że teoria i praktyka łączą się na poziomie nieświadomym. Wykładanie nieadekwatnych teorii jedynie pogłębia w nauczycielach przekonanie, że teoria jest nieprzydatna w codziennej pracy. Kierunek studiów pedagogicznych może otworzyć każda szkoła wyższa w Polsce po spełnieniu niewygórowanych wymagań kadrowych.</p>	<ul style="list-style-type: none"> teorii edukacji, wiedzy pedagogicznej, dydaktyki nauczania przedmiotu oraz praktyki jego nauczania. <p>Każdy student jest zobowiązany do przygotowania i obrony pracy magisterskiej, zwykle z zakresu edukacji. Nauczyciele poznają wiedzę o nauczaniu z różnych perspektyw, tzn.: psychologię i socjologię edukacji, teorie programów nauczania, ocenianie, edukację specjalną, a także wiedzę o pedagogice konkretnego przedmiotu. Każdy z ośmiu fińskich uniwersytetów kształcących nauczycieli posiada własną strategię w tym zakresie, która jest koordynowana na poziomie centralnym. Odmienności wynikają z lokalnego zróżnicowania zasobów, jakimi dysponują uniwersytety.</p>
Płace nauczycieli	<p>Wbrew obiegu opinii, zarobki nauczycieli pozostają na wysokim poziomie. Według badań Instytutu Badań Edukacyjnych¹⁹ średnie wynagrodzenia (mediana) nauczycieli dyplomowanych w roku szkolnym 2012/2013 wynosiły od 384 do 4067 złotych, w zależności od organu prowadzącego. Najwyższe płace odnotowano w gminach, a najniższe w powiatach ziemskich.</p>	<p>Podobnie jak w Polsce, płace nauczycieli nie są najważniejszym motywatorem zachęcającym do wyboru zawodu nauczyciela. Płaca nauczyciela bliska jest średniej krajowej i średniej wynagrodzenia nauczycieli z krajów OECD, tzn. 38 500 USD (OECD, 2008). Dla fińskich nauczycieli najbardziej liczą się: bardzo wysoki prestiż ich zawodu w społeczeństwie, autonomia pracy, etos służenia społeczeństwu typowy dla krajów skandynawskich. Zawód nauczyciela jest porównywany do innych zawodów profesjonalnych.</p> <p>Minimalne i maksymalne roczne wynagrodzenie brutto dla zatrudnionego na pełen etat w pełni wykwalifikowanego nauczyciela w szkołach publicznych oraz średnia płaca brutto w gospodarce, w EURO PPP (2011/2012). Zarówno w Polsce, jak i w Finlandii maksymalne dochody nauczyciel osiąga średnio po 20 latach pracy w zawodzie²⁰. Ani w Polsce, ani w Finlandii płace nie są decydującym czynnikiem w wyborze tego zawodu. W żadnym z obu krajów płace nie są również rażąco niskie, tzn. nie są czynnikiem zniechęcającym do podejmowania pracy nauczyciela.</p>
Wytyczne odnośnie kształcenia przyszłych nauczycieli w zakresie prowadzenia badań naukowych w edukacji²¹	<p>We wzorcowych efektach kształcenia dla kierunku pedagogika ujęte są efekty dotyczące tych umiejętności – zarówno dla studiów I, jak i II stopnia, ale nie są one znacząco wyeksponowane.</p>	<p>Fińscy nauczyciele są zobowiązani do spełnienia następujących kryteriów w procesie swojego kształcenia na uniwersytecie:</p> <ul style="list-style-type: none"> uczestniczenie w wykładach z zakresu prowadzenia badań i metodologii badań naukowych w edukacji, napisanie pracy magisterskiej dotyczącej zagadnień pedagogicznych opartych na własnych badaniach, umiejętność zastosowania wyników badań naukowych w praktyce nauczania, prowadzenie praktycznych badań naukowych w czasie studiów.

¹⁹ Tamże, s. 77.

²⁰ *Teachers' and School Heads' Salaries and Allowances in Europe 2011/2012*, Eurydice Report, http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/facts_and_figures/salaries_EN.pdf, [19.04.2015].

²¹ Na podstawie: *Key Data on Teachers and School Leaders in Europe. 2013 Edition*, Eurydice Report, s. 30, http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/151EN.pdf, [19.04.2015].

Specyfika fińskiego systemu edukacji na tle Polski

Kryteria porównawcze	Polska	Finlandia
<p>Postawy wobec wiedzy naukowej i pochodzącej z badań</p>	<p>Brak, w schematach myślowych kształtowanych na studiach preferowane są zachowania oparte na własnych emocjach nauczyciela. „Wewnętrzne przekonanie” często jest wystarczającym bodźcem do działania (brak kultury działania w oparciu o dowody), często wśród nauczycieli pokutuje przekonanie, że decyzje i rozwiązania systemowe są wprowadzane ze szkodą dla systemu edukacji i ucznia.</p> <p>W Polsce praktyki pedagogiczne przewidziane są w toku nauki, najczęściej w wymiarze po dwa-trzy tygodnie w trzech kolejnych latach studiów. Jednak odbywanie praktyk we wrześniu zwykle ani nie sprzyja praktykantom, ani nie wnosi wiele do pracy szkół. Opieka nad praktykantami nie jest zwykle opłacana lub jest słabo opłacana, co dodatkowo obniża poziom zaangażowania ze strony opiekuna.</p>	<p>W Finlandii duży nacisk kładzie się na wykorzystanie metod i wiedzy naukowej w kształceniu nauczycieli (<i>research-based teacher education</i>). Ten wątek pojawia się w wielu aspektach opisujących cechy fińskiego systemu edukacji, ponieważ ma wiele implikacji:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Przygotowuje przyszłych pracowników do współpracy nauki z biznesem. Odkrywanie świata za pomocą nauki jest naturalnie wkomponowane w fińską kulturę intelektualną, nie ma więc problemu współpracy nauki i biznesu, jaki obserwujemy w Polsce. • Studiujący kandydaci na nauczycieli są nie tylko „konsumentami” wiedzy, ale także jej „producentami”. <p>Oznacza to połączenie fundamentów nauczania z metodami naukowymi zastosowanymi do analizy procesów zachodzących w trakcie nauczania.</p> <p>Każdy student kandydat do zawodu nauczyciela poznaje w sposób systematyczny interdyscyplinarną naturę pedagogiki. Fińscy studenci uczą się prowadzić badania naukowe i prezentować ich wyniki. Ważnym elementem kształcenia jest praktyka.</p> <p>W pięcioletnim programie wyróżnione są trzy fazy poznawania praktyki: podstawowa, zaawansowana i ostateczna. W trakcie każdej z faz studenci obserwują pracę doświadczonych nauczycieli, sami uczą się w ramach praktyk (w małych, „klinicznych” grupach) oraz przygotowują autorskie lekcje dla różnych grup uczniów. Główne praktyki odbywają się w specjalnych szkołach praktycznych (<i>Teacher Training Schools</i>) zarządzanych przez uniwersytety, które mają podobne programy nauczania jak zwykłe szkoły państwowe.</p>
<p>Współczynnik skolaryzacji brutto, szkoły podstawowe</p>	<p>Wysoki, wynosi 99 proc.</p>	<p>Wysoki, wynosi 99 proc.</p>
<p>System egzaminów zewnętrznych</p>	<p>CKE, Okręgowe Komisje Egzaminacyjne. W Polsce, jak w wielu innych zachodnich krajach, wprowadzono rankingi. Nauczyciele i szkoły są oceniane w oparciu o wyniki egzaminów. Panuje atmosfera konkurencji.</p>	<p>Brak systemu egzaminów zewnętrznych; brak rygorystycznej kontroli pracy nauczycieli, brak testów standaryzowanych.</p> <p>Nauczyciele są obdarzeni zaufaniem. Społeczeństwo ufa, że nauczyciel dobrze naucza, a następnie obiektywnie sprawdzi wyniki swojej pracy. Jedyne egzamin zewnętrzny to matura.</p> <p>Uczniowie do klasy piątej włącznie otrzymują jedynie ocenę opisową. Potem oceny opierają się na wynikach ucznia porównanych z jego potencjałem. Nauczyciele nie podkreślają dużego znaczenia ocen w szkole. U fińskich uczniów kształtuje się motywację wewnętrzną, a to z kolei sprawia, że punktem odniesienia i źródłem informacji zwrotnej są dla nich własne postępy w nauce – a nie ich rówieśników²².</p>
<p>Poglądy na temat egzaminów zewnętrznych</p>	<p>Egzaminy zewnętrzne utrwaliły się w kulturze organizacyjnej i mentalności.</p>	<p>Problem braku egzaminów zewnętrznych jest zauważany w Finlandii. Finowie uznają to za słabość swojego systemu.</p>

²² E. Millar, *How do Finnish kids excel without rote learning and standardized testing?*, http://www.huffingtonpost.com/c-m-rubin/the-global-search-for-edu_b_4257202.html, [05.09.2014].

Kryteria porównawcze	Polska	Finlandia
Czy władze oświatowe średniego szczebla (np. KO) otrzymują kwotę do alokacji na niższych poziomach systemu oświaty? ²³	Tak	Tak
Czy wykorzystano algorytm (<i>funding formula</i>) do ustalenia poziomu finansowania plac, inwestycji, zakupów wyposażenia w oświacie w roku 2013/14?	Nie, istnieje pewna uznaniowość.	Tak, wszystkie podmioty odpowiedzialne za administrowanie oświatą korzystają wyłącznie z takiego mechanizmu.
Obciążenie uczniów nauką	Liczba godzin nauczania w szkole ²⁴ w Polsce (7037) jest wyższa niż w Finlandii (6327) o około 10 procent. Dane dotyczą jednego roku.	
ICT i e-podręcznik oraz ich znaczenie dla rozwoju umiejętności związanych z ICT	<p>Wyniki sondażu online, przeprowadzonego przez MEN w październiku i listopadzie 2012 r., potwierdzają potrzebę wprowadzania technologii informacyjno-komunikacyjnych do szkół. W ankiecie wypowiedziało się 5716 nauczycieli. Większość z nich uważa, że e-podręczniki przyczynią się do rozwijania umiejętności twórczego wykorzystania dostępnych źródeł wiedzy, wpłyną na rozwój kreatywności oraz pomogą rozwinąć umiejętności uczniów.</p> <p>Zakończył się pierwszy etap projektu „Cyfrowa Szkoła”. Z 402 szkół objętych programem niemal wszystkie (398) zakupiły już sprzęt i został on zainstalowany. Teraz nauczyciele czekają na pierwsze e-podręczniki. Testy pierwszych trzech – do nauki matematyki, skierowanych do uczniów klas IV szkoły podstawowej, I klasy gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej, powinny rozpocząć się jeszcze w tym roku. Kolejne prototypy cyfrowych podręczników powinny być gotowe w roku 2015²⁵.</p>	<p>Z historycznego punktu widzenia Finlandia nie była liderem w zakresie wdrażania rozwiązań ICT w edukacji. W ostatnich 2–3 latach nastąpiło przyspieszenie. W 2016 r. planowane jest wprowadzenie e-egzaminu na poziomie maturalnym²⁶.</p> <p>Nie ma obecnie scentralizowanego, zunifikowanego systemu ICT wspierającego naukę. W szkołach wykorzystywanych jest wiele różnych systemów, nawet w ramach jednej placówki. Wielu fińskich nauczycieli nie ufa nowej technologii – preferują tradycyjne metody. Nie wierzą w potrzebę stosowania <i>EdTech</i>. Decyzja o wprowadzeniu technologii informatycznej leży w gestii dyrektora szkoły. Wielu rodziców zgłasza potrzebę, aby w szkołach nauczano umiejętności społecznych, rozmowy, dyskusji, czytania gazet itp. W szkołach stosuje się iPady, wiele podręczników z podstawy programowej jest dostępnych w wersji elektronicznej, ale ich wykorzystanie nie przybrało formy masowej i scentralizowanej (na razie)²⁷. Programy nauczania w Finlandii ustala się na poziomie każdej szkoły. W konsekwencji rola <i>EdTech</i> jest inna w każdej szkole. Większość uczniów korzysta z <i>EdTech</i>²⁸, ale nie jest to „za</p>

²³ Na podstawie: *Financing Schools in Europe: Mechanisms, Methods and Criteria in Public Funding*, Eurydice Report, 2014, s. 23, http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/170EN.pdf, [19.04.2015].

²⁴ Na podstawie: *Recommended annual taught time in full-time compulsory education in Europe 2011/12*, Eurydice – Facts and Figures, 2011, s. 21.

²⁵ Zob. P. Kreft, *E-podręczniki już niedługo w polskich szkołach?*, <http://www.komputerswiat.pl/nowosci/wydarzenia/2013/05/e-podreczniki-juz-niedlugo-w-polskich-szkolach.aspx>, [08.09.2014].

²⁶ Zob. np.: *The Finnish Matriculation Examination goes electric 2016*, <http://apuustin-leadership.blogspot.com/2013/08/the-finnish-matriculation-examination.html>, [07.02.2015].

²⁷ C.M. Rubin, *The Global Search for Education: Got Tech? – Finland*, http://www.huffingtonpost.com/c-m-rubin/the-global-search-for-edu_b_4257202.html, [06.09.2014].

²⁸ W języku angielskim znacznie bardziej popularny jest skrót *EdTech*, m.in. dlatego, że w języku tym głoski „t” i „d” są bardziej rozróżnialne (nie zlewają się) niż w językach słowiańskich. Wymowa *EdTech* sprawia większe problemy Polakom niż np. Hiszpanom czy Niemcom. Liczba haseł w Google dla tego słowa jest znacznie większa (137 mln) niż dla *EduTech* (ok. 0,5 mln). Stąd sugestia, aby polski czytelnik oswoił się ze skrótem *EdTech*. Bardziej swojsko brzmiący *EduTech* występuje częściej jako nazwa własna (w nazwach firm, produktów projektów). *EdTech* z kolei to synonim „technologii edukacyjnej”.

Specyfika fińskiego systemu edukacji na tle Polski

Kryteria porównawcze	Polska	Finlandia
		<p>dekretowane” odgórnie. Na razie Finlandia jest skoncentrowana na elektronicznej maturze, która po raz pierwszy zostanie przeprowadzona w 2016 r. i która będzie kolejnym krokiem na drodze do cyfryzacji fińskiej szkoły.</p> <p>We wrześniu 2013 r. rozpoczęto eksperyment w szkole średniej przy The Savonlinna Teacher Training School of the University of Eastern Finland. Nauczycielami w tej szkole są studenci uniwersytetu. Wprowadzono e-podręcznik w ramach trzyletniego programu eksperymentalnego²⁹. Program ten opiera się na dwóch zasadach:</p> <p>(1) czas poświęcany na formalne nauczanie powinien być zredukowany, a czas na uczenie się indywidualne wydłużony. To oznacza nowe wyzwania dla nauczycieli: uczenie rozwiązywania problemów, współpracę uczniów, planowanie, pracę kilku nauczycieli z uczniem (<i>co-teaching</i>);</p> <p>(2) mury klasy nie istnieją, uczenie się odbywa się w sposób ciągły.</p> <p>Obecnie fińskie wydawnictwa nie oferują e-podręczników dla uczniów klas 1–9, a szkoły wykorzystują (adaptują) inne aplikacje na tabletach.</p>

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Czas pracy i warunki pracy w relacjach nauczycieli*, IBE, Warszawa 2013; *The structure of the European education systems 2012/13: schematic diagrams*, Eurydice, 2012; *Financing Schools in Europe: Mechanisms, Methods and Criteria in Public Funding*, Eurydice Report, 2014; *Grade Retention during Compulsory Education in Europe: Regulations and Statistics*, Eurydice 2011; *Key Data on Teachers and School Leaders in Europe*, Eurydice Report, 2013; *Liczą się nauczyciele. Raport o stanie edukacji*, IBE, Warszawa 2014; *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2012/2013*, GUS, Warszawa 2013; *Recommended annual taught time in full-time compulsory education in Europe 2011/12*, Eurydice 2011; P. Sahlberg, *The Secret to Finland's Success: Educating Teachers*, Stanford Center for Opportunity Policy in Education – Research Brief, 2010; *Science Education in Europe: National Policies, Practices and Research*, Eurydice 2011; *Teachers' and School Heads' Salaries and Allowances in Europe 2011/12*, Eurydice Report; E. Millar, *How do Finnish kids excel without rote learning and standardized testing?*, http://www.huffingtonpost.com/c-m-rubin/the-global-search-for-edu_b_4257202.html, [05.09.2014].

Podsumowanie

Ironia sukcesu Finlandii polega na tym, że kraj ten nigdy nie miał celu być światowym liderem i wielki sukces, jaki osiągnął w testach PISA w 2001 r., był dla Finów kompletnym zaskoczeniem³⁰. Ranga nadawana wynikom testów PISA na całym świecie jest bardzo duża. Wiele krajów uznaje niskie wyniki w testach PISA za zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego. Z taką sytuacją mamy do czynienia w ostatnich latach: Fińscy uczniowie nadal nie są najgorsi, ale przestali być absolutnymi liderami. W 2012 roku wyniki fińskich uczniów w czytaniu spadły o 12 punktów z 536 do 524; z matematyki o 22 punkty: z 541 do 519 itd. Wyjaśnień tego zjawiska jest wiele. Niektórzy uważają, że powodem jest zadufanie w sobie spowodowane niekończącymi się głosami podziwu płynącymi do Finlandii z całego świata. Innym wytłumaczeniem

może być to, że w wielu krajach zmieniono podstawy programowe w taki sposób, aby nauczały tego, co testuje się w testach PISA. Zauważono nawet działania polegające na prowadzeniu porad dla uczniów, na temat tego, jak odpowiadać w testach. PISA, jak wiadomo, pokazuje miejsce danego kraju względem pozostałych. Lepszy wynik „konkurentów” obniża wynik Finlandii. Fiński system edukacji pozostaje nadal jednym z najbardziej egalitarnych na świecie. Oznacza to, że pochodzenie społeczne uczniów ma znikomy wpływ na uzyskiwane wyniki nauczania. W opracowaniu przedstawiono szereg faktów i spostrzeżeń zogniskowanych wokół kwestii różnic polskiego i fińskiego systemu edukacji. Zawarte tutaj fakty i opinie nie pretendują do miana obrazu „rzeczywistości obiektywnej”. Jak zauważają V. Mayer-Schönberger i K. Cukier³¹, w epoce *Big Data* (tzn. w sytuacji, gdy mamy dostęp do nieograniczonych zbiorów danych

²⁹ *Tablet computers replace traditional textbooks in a Finnish school*, <http://phys.org/news/2013-09-tablet-traditional-textbooks-finnish-school.html#jCp>, [08.09.2014].

³⁰ V. Strauss, *Are Finland's vaunted schools slipping?*, „Washington Post”, 03.12.2013, <http://www.washingtonpost.com/blogs/answer-sheet/wp/2013/12/03/are-finlands-vaunted-schools-slipping/>, [05.04.2015].

³¹ Zob. V. Mayer-Schönberger, K. Cukier, *Big Data*, MT Biznes, Warszawa 2014.

opisujących rzeczywistość) wynik „ $2+2 = 3,9$ wystarcza”. Zawarte w niniejszym opracowaniu rozważania nie mają charakteru ekspertyzy i swoją precyzyjnością opisu nie mogą dorównać oficjalnym opracowaniom Banku Światowego czy Komisji Europejskiej. Bez względu na to, jak dużą liczbę czynników weźmie się pod uwagę przy porównywaniu systemów edukacji, zawsze będzie istniało ryzyko, że pominięto się jakiś ważny i wiele wyjaśniający element. Autorowi nie są znane na przykład dane pozwalające na porównanie odsetka kobiet na stanowiskach kierowniczych w Finlandii, średniego wieku dyrektora szkoły czy frekwencji na spotkaniach z rodzicami.

Warto także zwrócić uwagę na fakt, że sami Finowie nie spoczywają na laurach i zastanawiają się nad tym, jak powinien wyglądać ich system oświaty w przyszłości. P. Sahlberg przedstawia na przykład następujące scenariusze rozwoju systemu edukacji w Finlandii³²:

- *Scenariusz pierwszy*: szkoły używają technologii do wspierania tradycyjnego modelu edukacji. Uczenie się ma miejsce w szkole, wspierane jest przez zadania domowe.
- *Scenariusz drugi*: spersonalizowane treści cyfrowe (*personalized digital learning*) stają się najbardziej podstawową formą uczenia się. Szkoły stają się miejscami facylitacji procesu uczenia się i sprawdzania osiągnięć ucznia.
- *Scenariusz trzeci*: szkoły stają się miejscami kształtowania umiejętności społecznych (*social learning*). Uczniowie uczą się współpracy oraz rozwiązywania problemów i kształtują nawyki umysłowe (*the habits of mind*).

Żaden pojedynczy czynnik nie wyjaśnia fińskiego sukcesu edukacyjnego – ani lokalizacja w Skandynawii (40 lat temu Finlandia była zaoferowana w stosunku do innych krajów skandynawskich), ani niewielka populacja kraju (porównywalna z populacją Słowacji), ani kultura protestancka (Holandia i Wielka Brytania to również kraje protestanckie, ale nie osiągają aż tak dobrych wyników jak Finlandia).

Na liście czynników, które prawdopodobnie mają kluczowy wpływ na sukces fińskiego systemu edukacji, znajdują się:

- wysokiej jakości programy nauczania na studiach, oparte na realizowaniu przez kandydatów na nauczycieli badań naukowych,
- wsparcie finansowe dla doskonalenia zawodowego,
- stworzenie etosu pracy nauczyciela, który przyciąga elitę intelektualną społeczeństwa,
- wysokie wymagania stawiane kandydatom na studia nauczycielskie (selekcja pozytywna),
- wysoki kapitał społeczny w Finlandii.

Bibliografia

Bershidsky L., *Finland schools: Subjects scrapped and replaced with 'topics' as country reforms its education system*, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/finland-schools-subjects-are-out-and-topics-are-in-as-country-reforms-its-education-system-10123911.html>.

Czas pracy i warunki pracy w relacjach nauczycieli, IBE, Warszawa 2013.

Financing Schools in Europe: Mechanisms, Methods and Criteria in Public Funding, Eurydice Report, 2014, http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/170EN.pdf.

Grade Retention during Compulsory Education in Europe: Regulations and Statistics, Eurydice, 2011, http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/126EN.pdf.

Key Data on Teachers and School Leaders in Europe. 2013 Edition, Eurydice Report, 2013 http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/151EN.pdf.

Kreft P., *E-podręczniki już niedługo w polskich szkołach?*, <http://www.komputerswiat.pl/nawosci/wydarzenia/2013/05/e-podreczniki-juz-niedlugo-w-polskich-szkolach.aspx>.

Licz się nauczyciele. Raport o stanie edukacji, IBE, Warszawa 2014.

Mayer-Schönberger V., Cukier K., *Big Data*, MT Biznes, Warszawa 2014.

Millar E., *How do Finnish kids excel without rote learning and standardized testing?*, http://www.huffingtonpost.com/c-m-rubin/the-global-search-for-edu_b_4257202.html.

Nuoret T., *Why does Finnish give better PISA results? (2013 version)*, <http://finnish-and-pisa.blogspot.com>.

Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2012/2013, GUS, Warszawa 2013.

Parenting Magazine's Mom Congress 2012 and Finnish Education, <https://coopcatalyst.wordpress.com/2012/05/05/parenting-magazines-mom-congress-2012-and-finnish-education>.

Recommended annual taught time in full-time compulsory education in Europe 2011/12, Eurydice – Facts and Figures, 2011.

Rubin C.M., *The Global Search for Education: Got Tech? – Finland*, http://www.huffingtonpost.com/c-m-rubin/the-global-search-for-edu_b_4257202.html.

Sahlberg P., *The Secret to Finland's Success: Educating Teachers*, Stanford Center for Opportunity Policy in Education – Research Brief, 2010.

Science Education in Europe: National Policies, Practices and Research, Eurydice, 2011, http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/133EN.pdf.

Snapshot of student performance in mathematics, reading and science, <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results.htm>.

Soczyńska M., *Przemilczane wyniki badań PISA: Polscy uczniowie mniej szczęśliwi od rówieśników w innych krajach*, <http://tnszp.pl/index.php/aktualnoci-27/1015-mirosława-soczyńska-przemilczane-wyniki-badań-pisa-polscy-uczniowie-mniej-szczęśliwi-od-rowieśników-w-innych-krajach>.

³² P. Sahlberg (autor książki: *Finnish Lessons: What Can the World Learn from Educational Change in Finland?*, profesor w The Harvard Graduate School of Education), http://www.huffingtonpost.com/c-m-rubin/the-global-search-for-edu_b_4257202.html, [06.09.2014].

Specyfika fińskiego systemu edukacji na tle Polski

Strauss V., *Are Finland's vaunted schools slipping?*, „Washington Post”, 03.12.2013, <http://www.washingtonpost.com/blogs/answer-sheet/wp/2013/12/03/are-finlands-vaunted-schools-slipping>.

Survey of Schools: ICT in Education. Country Profile: Finland, European Schoolnet/University of Liege, 2012, <https://ec.europa.eu/digital-agenda/sites/digital-agenda/files/Finland%20country%20profile.pdf>.

Tablet computers replace traditional textbooks in a Finnish school, <http://phys.org/news/2013-09-tablet-traditional-textbooks-finnish-school.html#jCp>.

Teachers' and School Heads' Salaries and Allowances in Europe 2011/2012, Eurydice Report, http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/facts_and_figures/salaries_EN.pdf.

The Finnish Matriculation Examination goes electric 2016, <http://apuustin-leadership.blogspot.com/2013/08/the-finnish-matriculation-examination.html>.

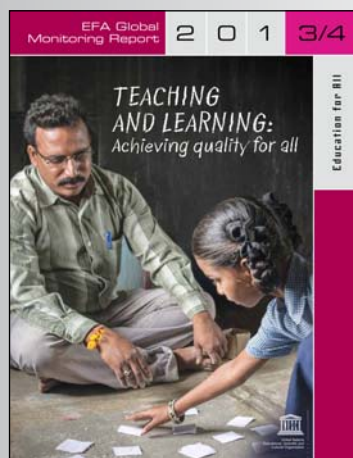
The structure of the European education systems 2012/13: schematic diagrams, Eurydice, 2012.

Vera-Toscano E., *Public financing of education in EU countries: A cross-country systematic analysis*, Joint Research Centre Institute for the Protection and Security of the Citizen (IPSC), 2013, <https://ec.europa.eu/jrc/sites/default/files/lbna26223enn.pdf>.

Specificity of Finnish education system in comparison to Polish system

Finland is an unquestionable word leader as far as efficiency of its education system is concerned. Finnish pupils have been top performers in the PISA rankings for many years. Many researchers debate on the reasons of the Finland's success. This paper aims to further analyse the key success factors of the Finnish education system. Special emphasis is put on financial and non-financial inputs explaining the Finland's success. The comparisons with the Polish education system aims to discover those factors which impact and explain the differences between the two countries.

POLECAMY

Report programu *Edukacja dla Wszystkich* Unesco, 2014

Report podsumowuje stan realizacji programu *Edukacja dla Wszystkich*, który stanowi główny program edukacyjny UNESCO. Program został zainicjowany na Światowej Konferencji w Jomtien w Tajlandii w 1990 roku. Obecnie uczestniczy w nim 180 krajów, a w jego realizację, prócz UNESCO, zaangażowane są także inne instytucje, m.in. Bank Światowy i UNICEF. Program skupia się na sześciu celach ustalonych w 2000 roku, a aktualny stan ich realizacji został dokładnie opisany w prezentowanej publikacji. Report opracowano w języku angielskim.

Publikację można pobrać ze strony internetowej: <http://www.unesco.pl>.

K. Denek, A. Kamińska, P. Oleśniewicz (red.)
Edukacja jutra. Od uniwersytetu do starości.
Aspekty edukacji osób dorosłych
Oficina Wydawnicza Humanitas, Sosnowiec 2014

Polecana publikacja wydana w ramach serii *Edukacja jutra* stanowi zbiór artykułów naukowych poruszających takie kwestie, jak: jakość kształcenia w dzisiejszym świecie, opinie studentów o edukacji, kształcenie zawodowe obecnych i przyszłych nauczycieli, problemy edukacji, kształcenie osób starszych, a także skutki społeczne emigracji młodych Polaków. Książkę polecamy szczególnie nauczycielom i studentom przygotowującym się do wykonywania tego zawodu. Stanowi ona punkt wyjścia do pogłębionej refleksji zarówno nad obecnym systemem kształcenia, jak i zmianami, jakie powinna przynieść przyszłość, ze szczególnym uwzględnieniem idei *life long learning*.

Publikację można nabyć w księgarni internetowej wydawnictwa:
<http://www.humanitas.edu.pl>.

